ԼԻԲԱՆԱՆԻ ’58 –Ի ԱՄԱՌԸ

Posted on June 13, 2010 by Keghart

Անթիլիասի մայրավանք, Լիբանան, 1958

Category: Opinions

Հեղինակ՝ Գրիգոր Գրաճեան, Պէյրութ , 10 Յունիս, 2010
«’58-ի դէպքերը», «’58-ի պատերազմը», «’58-ի եղբայրասպան կռիւները», այսպէս որակուեցաւ այդ տաք եւ «խենթ» ամառը: Սերունդի մը համար այդ վերջին ամառն էր՝ կեանքի, ողջմտութեան, անմեղութեան: ’58-ն հաւաքական յանցանք մըն էր, խելագարած ամբոխներուն անձնասպանութիւնը: Կաթիլ մը մեղրով սկսած պատերազմ մը: Սակայն ո՞վ ըսաւ թէ Թումանեանի հեքիաթին մէջ նշուած երկու դրացի գիւղերը հարցեր, տարակարծութիւններ, տեսակէտերու տարբերութիւններ չունէին նախապէս:

Հեղինակ՝ Գրիգոր Գրաճեան, Պէյրութ , 10 Յունիս, 2010
«’58-ի դէպքերը», «’58-ի պատերազմը», «’58-ի եղբայրասպան կռիւները», այսպէս որակուեցաւ այդ տաք եւ «խենթ» ամառը: Սերունդի մը համար այդ վերջին ամառն էր՝ կեանքի, ողջմտութեան, անմեղութեան: ’58-ն հաւաքական յանցանք մըն էր, խելագարած ամբոխներուն անձնասպանութիւնը: Կաթիլ մը մեղրով սկսած պատերազմ մը: Սակայն ո՞վ ըսաւ թէ Թումանեանի հեքիաթին մէջ նշուած երկու դրացի գիւղերը հարցեր, տարակարծութիւններ, տեսակէտերու տարբերութիւններ չունէին նախապէս:

-«Ըսէ տեսնեմ, Սահակ, քու կողմիննե՞րդ էին յանցաւորը, թ՞է Գալուստին կողմինները»: Երեքով նստած ենք Անթիլիասի մայրավանքին դիմաց, Golden Beach շալէներու համալիրին մէջ: Տեղական սառած գարեջուրով հիւրասիրուած ենք եւ նոյն ծանուցումը կրող հովանոց մը կը պաշտպանէ մեզ կիզիչ արեւէն: Մեր շուրջի տեսարանը՝ ծիածանագոյն ծաղիկներ, արեւու ճառագայթներէն օգտուողներ, լողաւազանին մէջէն մեզի հասնող ուրախ ճիչեր, Անթիլիասի մայրուղիին մեքենաներու երթեւեկը, հակադրուած պատկերներ են եւ ոչ մէկ ձեւով կ'առնչուին մեր նիւթին հետ:

-«Ի՞նչ ըրիք ’58-ի ամառը»:

Սահակ եւ Գալուստ մանկութեան ընկերներ են: Լիբանանէն երկար բացակայութենէ մը ետք, Գալուստ խնդրած էր ինձմէ, Ե-նամակով մը, գտնել Սահակին հետքը, որպէսզի կարճ ժամանակով մը այցելութեան ընթացքին կարենար անպայման հանդիպիլ ընկերոջը: Յարմար նկատած էի այս վայրը ուր, 52 տարիներ առաջ այս օրերուն, ամերիկացի նաւազներ,«մարինզ»-ի Տէլթա գումարտակը, ցամաքահանում մը կատարած էր, որու, ըստ ենթադրութեանս, ականատես եղած կրնային ըլլալ երկուքն ալ:

-«Այո, ճիշդ այստեղ իջան ամերիկացիները», կ`ըսէ Սահակ: «Ծնողքէս գաղտնի, ընկերներով եկանք եւ դիտեցինք անգամ մը, բայց դուն մեր հետ չէիր այդ օրը, Գալուստ»:

-«Լաւ կը յիշեմ», կը յարէ Գալուստ, «հայրս չծգեց, ըսելով թէ ի՞նչ գործ ունիմ հնչակեան տղոց հետ»:

-«Նորէն հնչակ-դաշնակ, նորէն կարմիր-դեղին: Եկէք վազ անցնինք այս խօսքերէն, ձգեցէք որ վայելեմ Լիբանանը: Մենք Ամերիկայի մէջ մոռցած ենք այս բոլորը, իսկ դուք հոս տակաւին նոյն մթնոլորտին մէջ էք կարծես»:

Չէի կրնար փախցնել այս առիթը խօսիլ տալու զիրենք նիւթի մը մասին, որ նոր սերունդը բնաւ կամ շատ քիչ լսած էր: Գալուստին առարկութիւնը կրնար փոխանցուիլ նաեւ ընկերոջը, վերջ մը դնելով հարցումիս. այնպէս որ Սահակին յարելով ըսի «Պատմէ նայիմ ինչպէ՞ս բարեկամացած էք իրարու»: Մինչեւ մտածեմ թէ արդեօք յաջողա՞ծ էի «մարտավարութեանս» մէջ անցեալէն էջեր բանալու, երբ Սահակ սկսաւ պատմութեան իր բաժինը:

-«12 տարեկան էի երբ ’58-ի պատերազմը սկսաւ: Կ'ապրէի Նոր Հաճըն թաղամասին մէջ, ուր բնակչութեան 95 տոկոսը հաճընցիներ էին: Հաճընը, մօտ 200 ընտանիք ունեցող ինքնաբաւ թաղամաս մըն էր. ունէր 2 դպրոց՝ ազգային Սահակեան եւ բողոքականաց Կերթմէնեան վարժարանները, Ս. Գէորք եկեղեցին, բժիշկ, դեղատուն, գրատուն, արհեստաւորներէն՝ դերձակ, հնակարկատ, երկաթագործ, նպարավաճառ, մսագործ եւ այլն: Բնակիչները, առանց բացառութեան, կը խօսէին հաճնոյ բարբառ: Բոլորս ալ կը ճանչնայինք զիրար, մեծէն պզտիկ եւ յարգանքով կը վարուէինք իրարու հանդէպ: Մարդոց եւ ընտանիքներուն մակդիրները կուգային 1920-ի Հաճնոյ հերոսամարտին անոնց կատարած քաջագործութիւններէն. այսպէս՝ «հերոս», « քեռի», կամ իրենց ֆիզիքական յատկանիշներէն՝ «քէօր Արշակ», «քէօր Վարդան», «վեց մատներով»ը եւ իրենց աշխատանքներէն՝ «պսքլէթճի Մաթէոսը», «կաթոճիին ընտանիքը» ...:

Այս համերաշխ կեանքը սկսաւ փոխուիլ ’50-ական թուականներու կէսերէն, այսինքն պաղ պատերազմին հետ: Հիմա պիտի ըսէք, հաճընցին ի՞նչ կապ ունէր ’56-ի Բոլոնիոյ հակասովետ խլրտումներուն հետ, որուն յաջորդեց Հունգարիոյ յեղափոխութեան փորձը. ինչպէս նաեւ նոյն տարուան ցոյցերը Հայաստան ներգաղթած ֆրանսահայերու, որոնք կ'ուզէին վերադարնալ Ֆրանսա, Ալճերիոյ պատերազմը, Յորդանանի Կլուբ փաշայի իշխանութենէն հեռացումը, Սուէզի ջրանցքի ազգայնացումը եւ այլն: Բայց, վստահաբար կաթողիկոսութեան աթոռի պայքարը, Ամենայն Հայոց Վազգէն վեհափառի Լիբանան այցելութիւնը եւ կաթողիկոսական ընտրութիւնը մեծ դեր ունեցան հաճնցին բաժնելու երկուքի՝ հնչակի ու դաշնակի: Կորսուած էր Հաճնոյ ներդաշնակ կեանքը: Մարդիկ եւ ընտանիքներ աւելի եւս կը մտերմանային իրարու, իրենց կուսակցական համոզումներուն կամ գաղափարներուն համաձայն:

Յաջորդ տարին, ’57-ն, տարբեր չէր նախորդէն՝ երբ Միացեալ Նահանգներ եւ Սովետ Միութիւն իրենց պայքարի դաշտին կը վերածէին Միջին Արեւելքի արաբական

երկիրները: Երկու հսկաներուն հակամարտութիւնը կ'ընդգրկէր ոչ միայն զինարշաւ երկրի վրայ, այլեւ օդին մէջ, երբ Ս. Միութիւնը երկրորդ «սփութնիք»ով, շուն մը կը ղրկէր դէպի անջրպետ: Հայկական գետնի վրայ՝ Լուսաւորիչի աջերուն գողցուիլը, անոնց վերադարձը, եկեղեցիներու եւ թեմերու բաժանումը՝ էջմիածնական կամ անթիլիասական, տեղ-տեղ կատարուող սպանութիւնները, նմուշ մըն էին թէ ապագան ինչ վերապահած կրնար ըլլալ լիբանահայութեան:

-10 հոկտեմբեր 1957, Քարանթինայի մէջ կրակ կը բացուի Ժիրայր Մատաղճեանի եւ Մարտիրոս Քէօշկերեանի վրայ եւ Ժիրայր կը մահանար:

Գուշակներ արդէն նախատեսած էին գալիքը: ’56-ի երկրաշարժը եւ ’57-ին երեւցած պոչաւոր աստղը (Mrkos comet), ժողվրդային նախապաշարումներուն համար անհրաժեշտ փաստերն էին աղէտին ժամանման:

’58-ն սկսաւ նախորդին ծանր ազդեցութեամբ: ‘57-ի երեսփոխանական ընտրութիւններուն, բացայայտօրէն ամերիկեան քաղաքականութիւն վարող նախագահ Շամունը եւ անոր գործակից Շարլ Մալեքը, յաջողած էին պարտութեան մատնել ընդդիմութիւնը, որոնցմէ Ք. Ժոմպլաթ, պետութիւնը զեղծարար յայտարարելով, կը պահանջէր նախագահին անմիջական հրաժարումը: Վրայ հասաւ Թելեկրաֆ օրաթերթի տնօրէն, ընդդիմադիր Նասիպ Մեթնիի սպանութիւնը, մայիսի սկիզբը: Մօտ 100 հազարի հասնող սգակիրներ քաղաքական ցոյցի վերածեցին թաղման առարողութիւնը: Արդէն սկսած էր Լիբանանի յեղափոխութիւնը: Գործադուլ, խռովութիւններ, սպանութիւններ իրար կը յաջորդէին:

-Մայիս 12-15, Պէյրութի մէջ կ'արձանագրուի 15 մեռեալ, իսկ Թրիփոլիի մէջ 60:

Ես ազգային Սահակեան վարժարանի հինգերորդ դասարանի աշակերտ էի: Մեր դպրոցը կանուխ փակուեցաւ եւ աւանդութիւն դարձած գարնանային պտոյտին մեզ չտարին՝ անապահովութեան պատճառաւ: Դպրոցի փակուելուն հետ, թաղին մէջ սովորութիւն դարձած էր պատանիներ մղել արհեստներ սորվելու, որպէսզի փողոցը չսլքտան, օգտակար արհեստ մը իւրացնեն, հոգ չէ թէ աննշան, սակայն ընտանիքին համար անհրաժեշտ եկամուտ մը ապահովեն: Եսթաղեցի տարեկիցներուս նման ամրան գործ մը ճարելու մտահոգութիւնը չունէի: Կ'օգնէի մօրեղբօրս, որ Քարանթինայի մէջ սափրիչի խանութ մը ունէր: Ամէն առաւօտ, քեռիիս հեծանիւին ետեւը նստած, կ'երթայինք գործի եւ չմթնցած կը վերադառնայինք տուն: Ահաւասիկ հոն, Քարանթինայի մէջ, քեռիիս սափրատան մուտքին ծանօթացայ ընկերոջս»:

Միշտ ժպտուն եւ ուրախ տրամադրութեամբ, Գալուստը ընկերոջմէն կը խլէ անոր վերջին բառը, սկսելով իր պատմութիւնը :

-«Այդ օրերուն կը բնակէինք գաղթականութեան ժամանակէն մնացած հիւղաւանի մը մէջ որ կը կոչուէր Քարանթինա քէմփ: Մեր թիթեղաշէն հիւղակը, «վարաքա»ն (հայացուած barrack բառէն)կը գտնուէր Մեսրոպեան դպրոցին կից, ուր երրորդ

դասարանի աշակերտ էի պատերազմի տարին: Քէմփին խրճիթները կառուցուած էին կողմերէն տախտակով, իսկ առաստաղը թիթեղածածկ էր: «Վարաքաներ»ը այնքան մը իրարու փակած էին որ կարելի էր լսել դրացիներուն խօսակցութիւնը, անոնց ընտանեկան հարցերը, վէճերը, ուրախութիւնն ու տխրութիւնը: Մէկ խօսքով, կ'ապրէինք որպէս մէկ մեծ ընտանիք: Քարանթինայէն դէպի ծովեզերք, կը գտնուէր «Մասլախ» շրջանը ուր կ'ապրէին պաղեստինցի, քիւրտ եւ լիբանանցի իսլամներ եւ որոնց հետ խնդիր կ'ունենայինք յաճախ:

Հայրս ճարպիկ մարդ էր եւ ըստ բարեկամներու վկայութեան «քարէն հաց կը հանէր»: Անոր մասնագիտութիւնը ձմեռները «սահլէպ»ն էր, կաթի եւ նաշիհի տաք խառնուրդը, իսկ ամառները «ղարսամպաճ»ը, տաշուած սառի վրայ աւելցուած օշարակը: Տաքը սկսելուն հետ, հայրս զիս կը նստեցնէր իր հեծանիւին առջեւի ձողին երկայնքին եւ առաւօտ կանուխ կ'երթայինք սառի գործարանը՝ ապահովելու համար ուղղանկիւն-քառանկիւն, մօտ կէս մեթրի երկարութեամբ երկու սառոյցներ: Սառերը կը փաթթէինք քուրձէ կտորի մը մէջ, որպէսզի շուտ չհալին եւ հեծանիւին ետեւի մասը, լայնքին կապած, կու գայինք գործի: Հօրս գործատեղին առանց անիւներու կառք մըն էր: Սուր, բարակ երկաթով մը սառը մի քանի կտորի կը վերածէինք, մաս մը կը ձգէինք կառքին վրայ. իսկ մնացեալը, խնամքով ծածկուած քուրձով կը պահէինք կառքին յատակը, պահարանի մը մէջ: Մարդոց ուշադրութիւնը գրաւող ձեւով մը շարուած կ'ըլլային գունաւոր շիշերը որոնք կը պարունակէին վարդի, լեմոնի, ծիրանի, անանուխի օշարակներ: Երկու չափի, հաստ բռնիչներով, պսպղուն ապակիէ գաւաթներ, գլխիվար շարուած կ'ըլլային կառքին վրայ բոլորաձեւ: Ամէն մէկ ապսպրանքի համար, երկաթէ տաշոցով մը փշրուած սառը կը լեցուէր գաւաթին մէջ վրան աւելցվելով պահանջուած հիւթը: Մեր «ղարսանպաճ»ի մրցակից զովացուցիչներն էին coca cola-ն , sinalco-ն՝ նուռի հիւթի եւ պղպէակաւոր հեղուկի խմիչքը եւ այդ օրերու նորոյթ՝ 7-up –ը, որը ըստ թերթերու ծանուցումներուն, կը նպաստէր կնոջական բարեձեւութեան...:

’58-ի ամառը, թիթեղածածկ խրճիթները, արեւու ճառագայթներուն ենթակայ, դարձած էին մէյ մէկ փուռեր, իսկ փոշոտ արահետներէն կրակ էր որ կը ժայթքէր կարծես: Շուք եւ օդասուն վայր մը ճարելը ամէնօրեայ մտահոգութիւն էր բնակիչներուն համար: Կառքերու վրայ կանաչեղէն վաճառողներ առաւօտ կանուխ կը յայտնուէին, իսկ տաքը չսաստկացած կը հեռանային թաղամասէն: Երկարահասակ, կոյր մունետիկը, տելլալ Մանուկը, առանց ազդուելու շոգէն, կը շրջագայէր իր ծանուցումները եւ յայտարարութիւնները ընելով:«Հէէ՛յ միլլեթ, մսավաճառ Արթինին քով միսին նուկին երեք ղուրուշ է: Պաքքալ Երուանդին խանութը, բրինձին քիլօն հինգ ղուրուշ է»:

Հաճընցի սափրիչ Գէորգին խանութին մուտքին հաստատուած հօրս «ղարսանպաճ»ի կրպակ-կառքը պէտք չունէր մունետիկին քարոզչութեան: Երբեմն այնքան գործ կ'ըլլար, որ ես մի քանի անգամ տուն կը վազէի նոր օշարակի շիշերով փոխարինելու պարպուածները:

Որքան որ անտանելի տաքը, անգործութիւնը, տեսակաւոր հիւանդութիւնները(թիֆոյիտ, մալարիա, աղիքային խանգարումներ) քէմփի ժողովուրդին առօրեայ մտահոգութիւններն էին, երկրի քաղաքական կացութիւնը եւ ապահովական հարցերը նոյնքան ընդհանուրին խօսակցութեան առարկայ էին, թէ ո՞վ իրաւունք ունէր՝ իր նախագահական նստաշրջանի աւարտին գտնուող Շամու՞նը, թ՞է յեղափոխութեան դրօշը պարզած Ժոմպլաթը կամ Սասպ Սէլէմը: Թէ գերուժերէն ո՞վ յառաջացած էր արբանեակներով տիեզերքի նուաճման մէջ, Ամերիկա՞ն, թ՞է Ռուսիան: Հիւլէական ուժանիւթի զինարշաւին մէջ որո՞նք առաջին դիրքի վրայ էին, ամերիկացինե՞րը, թ՞է ռուսերը:

50-ական թուականներէն սկսեալ Քարանթինան կուսակցականացած էր եւ դաշնակցութիւնը գերակշռող ներկայութիւն էր: Քարաշէն ակումբի սրահին մէջ ժողովրդային ձեռնարկներ եւ դասախօսութիւններ անպակաս էին ուր, ըստ յաջորդող օրերու մեծերուն խօսակցութեան, անխնայ կը ձաղկուէին համայնավարութիւնը եւ Սովետ Միութիւնը: Ցեղասպանութիւն գործող թուրքին մասին գրեթէ ակնարկութիւն չկար: Հայրս հիացումով կ'արտայայտուէր Եգիպտոսէն հրաւիրուած բանախօսի մը՝ Նաւասարդեանին մասին, որ մօտ երկու ժամ, առանց կարդալու, ներկաներուն «խոստացած» էր Քրեմլինը քար ու քանդ ընել:

Աքցանուած Քարանթինայի մօտիկ, հակապետական Մասլախ թաղամասին եւ հնչակեաններու ամրոց Նոր Հաճընին միջեւ, քարանթինացիք կը պատրաստուէին դիմագրաւելու ամէն տեսակ հաւանական վտանգ: Հայրս, իր համաքաղաքացի՝ եոզկաթցի մարտական այլ երիտասարդներու հետ, գիշերները ակումբ կ'երթար, թաղերու ինքնապաշտպանութեան աշխատանքին մասնակցելու համար. իսկ ես եւ հասակակից տղաք, կապկելով մեծերուն շարժումները, փայտէ հրացաններով «հոլտ ափ» կը խաղայինք: Երբ լսուէր «չեմենճիին» չեմեն- չեմեն կանչերը, կը դադրեցնէինք մեր խաղը ժամանակաւորապէս, կը վազէինք տուն որպէսզի չեմենի ամանը լեցնէինք. ապա, մէկ ձեռքով փայտէ հրացանը բռնած, միւսով կծու չեմենի հացը, կը շարունակէինք մեր «պատերազմը»: Յաճախ ակնածանքով կը հետեւէինք երիտասարդներուն շարժումներուն, որոնք որսի հրացան մը կամ գերմանական 10-նոց ատրճանակ մը ձեռքերնին, ակումբին շուրջ դիրքերու վրայ էին: «Արպաթաշ», 14-նոց ունեցողները մատի վրայ կը համրուէին:

Մեծերուն մտահոգութիւնները մասամբ մը փարատեցան երբ յուլիսի կէսէն սկսեալ ամերիկեան ուժեր ներխուժեցին Լիբանան: Նախագահ Այզընհաուըրի անունը բոլորին բերանն էր այդ օրերուն, որու վարդապետութեան հետեւողութեամբ, մօտ 14000 ամերիկացի «մարինզ» ղրկուեցան Լիբանան, կասեցնելու շրջանէն ներս տիրող համայնավարութեան վտանգը եւ պաշտպանելու փլուզման եզրին գտնուող նախագահական աթոռը: Ամերիկացի զինուորները գրաւեցին Պէյրութի օդակայանը, նաւահանգիստը եւ դէպի մայրաքաղաք տանող ճամբաները:

Մայրաքաղաքը Անդր-նահրի միացնող մայրուղին, մարինզի փոխադրակառքերու ամենօրեայ գործածուող ճամբան էր: Հետաքրքիր մարդիկ, խմբուած ճամբուն երկու կողմերը, կը հետեւէին ամերիկացիներուն երթ ու դարձին: Կը պատահէր որ յանդուգն տղաք, խաղի բերէին ամերիկացիները. երբ իրենցմէ մէկը ճամբուն մէկ կողմէն միւսը կ'անցնէր, դանդաղեցնելով փոխադրակառքը, անոր ընկերները կը մագլցէին կառքին ետեւի մասը եւ վար կը նետէին սնտուկ մը, կամ ինչ որ գտնէին հոն, մինչ ուրիշներ, գողօնը շալկած կը փախչէին դէպի Քարանթինա կամ Հաճըն տանող ներքին թաղերը: Ամերիկացիք երբեմն կը հալածէին զանոնք, վերադարձնելով գողցուածը, եթէ կարեւոր նկատէին զայն, կամ անտարբեր, կը շարունակէին իրենց ընթացքը, կարծես ոչ մէկ բան պատահած ըլլար:
Ես մի քանի ընկերներով Քարանթինայէն կու գայի մինչեւ մայրուղի. իսկ Սահակը, ընկերներով կու գար Հաճընէն որպէսզի դիտենք պատերազմական ֆիլմերը յիշեցնող արկածախնդրական տեսարանները: Այդ ժամանակ, մայրուղին նոր բացուած էր եւ ինքնաշարժներու երթեւեկ գրեթէ չկար, բացի «մարինզ»ի մեքենաներէն: Հոն, այդ լայն ճամբուն վրայ, թռուցիկ կը թռցնէինք, «ղըժ- ղըժ» (նոյնանման ձայն մը հանող անիւաւոր տախտակէ կառք) կը քշէինք, ծիրանի կուտերով խաղեր կ'ընէինք, «չէլլիկ», հայ տղոց baseball-ը կը խաղայինք, Քարանթինայի տղաքը ընդէմ հաճընցիներուն եւ չմթնցած, ամէն մէկս կը վերադառնար տուն:

Երբ «մարինզ»ի դէմ գողութեան դէպքերը բազմապատկուեցան, անոնք հսկող դիրք մը հաստատեցին մայրուղիի կամուրջին վրայ, մի քանի հրասայլերով եւ աւազաթումբէ դիրքերով: Շրջանի բնակիչները, օգտուելով առիթէն, բացին շարժական կրպակներ, զինուորներուն վաճառելու coca cola, սիկարէթ, ձիւթ, արաբական կլոր քաղքէ: Առեւտրական այս մթնոլորտը «մտերմութիւն» մը ստեղծեց մեր եւ անոնց միջեւ: Ազատօրէն կը մօտենայինք մինչեւ հրասայլերը եւ «jeep»-երը: Ամերիկացիներուն մօտիկ ձեւանալու «բանալին» զիրենք «ճոնի» կոչելն էր: Այդպէս էր որ ճարպիկ տղաք կ`ապահովէին կանաչ թուղթի կտորներ, որոնց «տոլլար» անունը կու տային: Իսկ մեզ` փոքրերս շահաքրքրողը, զինուորական տարազի գոյնով պահածոյ տուփերն էին, որոնք առատօրէն կը տրուէին մեր «ճոնի-ճոնի» կանչերու տարափին տակ: Իրենց համար զուարճալի բաժինը, ատենը մէյ մը տուփեղէն մը նետելն էր, հետեւելու փոքրիկներուն հրմշտուքին, եւ տեսնելու փոշիներուն մէջէն վեր բարձրացուած յաղթական ձեռքը, որ ամուր մը բռնած կ'ըլլար «գանձը»: Պահածոները, մեզի համար նորութիւն մը ըլլալէ անկախ, հանելուկային էին: Դուրսէն ոչ մէկ ձեւով յայտնի կ'ըլլար անոնց պարունակութիւնը. միայն բացուելէն ետք կը գիտցուէր «մարինզ»ին տրամադրուած ճաշացանկը: Այդ տուփիկներէն հատ մը կար որու մէջ շարուած կ'ըլլային «biscuit», «mars» շոքոլայ, պանիրի եռանկիւն կտոր մը: Ահա այդ տուփեղէնը կ'երազէինք ունենալ...:

Մի քանի առիթներով տեսեր եմ թէ ինչպէս մեծ տղաք, աղջկայ մը ընկերակցութեամբ, կը մօտենային «ճոնի»ի մը եւ դէպի ժողովուրդ կը վերադառնային առանձին, աղջիկը եւ ամերիկացին ազատ ձգելով իրենց մտերմութեան մէջ:

Ամերիկեան երեք ամսուայ միջամտութիւնը կրցաւ համոզել շրջանաւարտ նախագահ Շամունը, որպէսզի հեռանայ իշխանութենէն եւ ապահովել նոր նախագահի՝ Շեհապի ընտրութիւնը: Անոնք յաջողած էին իրենց առաքելութեան մէջ, զսպելու յեղափոխական շարժումը Լիբանանի մէջ, որպէսզի Իրաքի օրինակը չկրկնուէր:

Իրենց հեռացումով, նորընտիր նախագահը եւ իշխանութիւնը ճիգ չէին խնայեր պատերազմին վէրքերը ամոքելու եւ կիրքերը հանդարտեցնելու. մինչ անդին, հայահոծ թաղերուն մէջ, համայնավարի եւ հակա-համայնավարի պայքարը կը շարունակուէր, աւելի վայրագ եւ վտանգաւոր ձեւերով: '58-ի տաք ամիսներուն եւ անկէ ամիսներ ետք, հայահոծ թաղերը՝ Էշրէֆիէն, Մար Մըխաէլը, Հաճընը, Պուրճ Համուտը, թատերաբեմ դարձան գրեթէ ամենօրեայ սպանութիւններու եւ անխնայ ոճիրներու: Հայը հայ կը սպաննէր, կ'արձէս ան ըլլար թշնամի թուրքը: Ես եւ հասակակիցներս ինչե՞ր չէինք լսեր '58-ի հայերու խելագարութենէն:

- Փետրուար 12, 1958 ՝ Լութֆիկ Նարկիզեան մահափորձի կ'ենթարկուի Պուրճ Համուտի մէջ:

- Մայիս 20, Վարդիվար Խաչատուրեան կը սպաննուի Հաճնոյ մէջ:

- Յունիս 26, Թորոս Տէմիրճեան կը սպաննուի Պուրճ Համուտի մէջ:

- Օգոստոս 27, Գէորգ Ոսկերիչեան(Շամի) եւ Գրիգոր Սերայտարեան կը սպաննուին Խալիլ Պէտէվիի մէջ իսկ Բաբգէն Պոյաճեան, Սարգիս Արփաճեան, Մարտիրոս Կօշկարեան, Պուրճ Համուտի մէջ: Կը վիրաւորուին Բաբգէնի յղի տիկինը եւ Պետրոս Կէպէնլեան:

- Օգոստոս 29, հրացանաձգութիւն Էշրէֆիյէի , Անդր Նահրի եւ Ռմէյլի միջեւ:

- Սեպտեմբեր 9, նոր ոճիրներ հայկական թաղերէն ներս. կան վիրաւորներ միայն:

- Նոյեմբեր 13, Մինաս Օփուրեան եւ տիկինը մահափորձի կ'ենթարկուին Պուրճ Համուտի մէջ, իսկ Ժիրայր Խրիմեան կը սպաննուի Հաճընի մէջ: Նոյն վայրին մէջ յարձակում կը գործուի Աւետիս Պապիկեանի դէմ, իսկ չորս վիրաւորներ կ'արձանագրուին Պուրճ Համուտի մէջ:

- Նոյեմբեր 17, Սէյֆիի մէջ կրակ կը բացուի Յարութիւն Առաքելեանի եւ Ֆրանսուա Շաթիլեանի վրայ, որոնք կը հակադարձեն:

- Նոյեմբեր 19, Պուրճ Համուտի մէջ կը սպաննուի սափրիչ Աբրահամ Էքմէքճեան: Նոյն օրը զինեալ յարձակում տեղի կ'ունենայ Քետիրեան նպարավաճառատան վրայ եւ կը սպաննուի Մկրտիչ Քետիրեան, իսկ զաւակը կը վիրաւորուի: Նոյն օրը Մար Մըխաէլի

մէջ, իր խանութին մէջ կը սպաննուի 70-ամեայ Սիմոն Յակոբեանը, Քարանթինայի նախկին մուխթարը:

Ամիսներ շարունակ, մինչեւ թեւակոխող տարին, անարգ ոճիրներն ու փոխվրէժները արատաւորեցին հայութեան վարկը տեղացի ժողովուրդին աչքին: Երկու կողմերէն ալ՝ կուսակցականներ եւ համակիրներ, կուրօրէն կը հաւատային թէ կուսակցութեան շահը պաշտպանելով հայութեան գերագոյն շահին է որ պաշտպանած կ'ըլլան : Ոչ կաթողիկոսին, ոչ յարգուած անձնաւորութիւններուն, ոչ ալ պետական մարդոց յորդորներն ու զգուշացումները կրցան վերջ մը դնել արիւնայեղութեան: Հօրմէս եւ մեծերէն լսեր եմ թէ միայն ներքին գործոց նախարարի՝ Րէյմոն Էտտէի խիստ վերջնագիրը ուղղուած հայ կուսակցական ղեկավարներուն, կրցած է զսպել եւ վերջ մը դնել ’58-ի ներ-հայկական պատերազմին»:

Մինչ Գալուստ կը նկարագրէր անցեալի իրադարձութիւնները, իր մանկութեան ընկերը գլխու շարժումներով կը հաստատէր պատմուածը, յաճախ իր ցասումը արտայայտելով:

-«Հայրս, զգալով թէ Քարանթինան ապահով վայր մը չէր այլեւս մեր ընտանիքին համար, ’58-ի վերջաւորութեան մեզ փոխադրեց Պուրճ Համուտ», կը շարունակէ Գալուստ:

«Ան երկար ատեն զբաղեցաւ իր «սահլապ»ի եւ «ղարսանպաճ»ի գործով սինեմա Սեւանի անկիւնը:
’58-էն մի քանի տարի ետք, Քարանթինան սկսած էր հայաթափիլ մանաւանդ երբ Մարոնի համայնքին հողաշերտին վրայ կառուցուած խրճիթները, մի քանի անգամ, խորհրդաւոր պայմաններու տակ հրդեհուեցան: Առ նուազն 30 տարուայ տեղւոյն բեղուն կեանքը դարձաւ անցեալի յիշատակ:

Մեր տեղափոխութեամբ, ընտանիքս մատնուեցաւ գաղթականի իրավիճակին եւ որոշ ժամանակ մը բնակեցանք մարաշցիներուն «Գերմանիկ» սրահին մէջ, որ հետագային վերածուեցաւ սինեմայի: Հօրս տքնաջան աշխատանքին շնորհիւ, մեր կեանքի պայմանները աստիճանաբար սկսան բարելաւուիլ. ոտքիս սանտալի փոխարէն կօշիկ ունեցայ. կարճ տաբատի փոխարէն կը հագուէի երկար տափատ. կ'ապրէինք քարաշէն տան մը մէջ ուր այլեւս չէինք լսեր անձրեւի կաթիլները թիթեղեայ առաստաղին վրայ, ոչ ալ դրացիներու ընտանեկան սերտ խօսակցութիւնը:

Աւելի ուշ, ես գացի արհեստի իսկ կը լսէի թէ Սահակ կը շարունակէր ուսանիլ նախ՝ Ամերիկեան համալսարան, ապա մեկնած էր Ամերիկա»:

Այժմ Սահակն է որ անցեալի քաղցր յիշատակով մը կը միջամտէ:

-«Վերջին անգամ հանդիպեցանք ’65-ին, ցեղասպանութեան 50-ամեակի ոգեկոչման ժողովրդային մեծ հաւաքին, Շամունի դաշտին վրայ: Ես ներկայ էի հնչակեան իմ կուսակից ընկերներուս հետ, իսկ Գալուստը ներկայացուց ինծի իր դաշնակցական

ընկերները։»

-«Այդ օրը որքան բարձր էին տրամադրութիւնները», ընկերոջմէն խօսքը խլելով կ'ըսէ Գալուստ. « Բնորոշած էինք իսկական թշնամին՝ թուրքը, լացը եւ ողբը, տարակարծութիւնները թողած էինք մեր ետին եւ միացեալ ուժերով պատրաստ էինք պայքարի նախաձեռնութիւնը առնելու թշնամիին դէմ»։

Երեքս ալ համակարծիք ենք թէ հրաշքի համազօր երեւոյթ մըն էր 50-ամեակի ոգեկոչումը, երբ հայեր՝ տարբեր կուսակցական եւ յարանուանական պատկանելիութիւններով, եղբայրասպան կռիւներէն 7 տարիներ ետք, վճռած էին նոր էջ մը բանալ լիբանահայութեան պատմութեան մէջ։

Մանկութեան երկու մտերիմները, իրենց անցեալն ու ներկան միախառնելով, անհատնում տեղեկութիւններ փոխանցեցին, յիշեցին եւ յիշեցուցին իրարու, յուզուեցան եւ յուզեցին զիրար, մինչ արեւը աստիճանաբար կ'անցնէր հորիզոնին ետեւ՝ կ'երթար լոյս սփռելու այլ իրականութիւններու վրայ, այլ երկիրներու մէջ։

Օգտագործուած աղբիւրներ՝
Լիբանան հրատարակուած «Ազդակ», «Զարթօնք», «Արարատ», եւ «Այգ» օրաթերթերուն 1956-59 տարիները։